**НАУКОВІ РОЗВІДКИ
СПЕЦІАЛЬНОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

УДК 373.2:376–056.264

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-1(339)-2-170-182

Бєлова Олена Борисівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри логопедії та спеціальних методик
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна.
alena.bielova77@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6162-4106>

**ДЕТЕРМІНАЦІЯ КОГНІТИВНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО
КОМПОНЕНТІВ МОВЛЕННЯ
У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Фундаментальні дослідження мовленнєвого онтогенезу дають підстави вченим (Т. Адамчук, Г. Акімова, А. Богуш, А. Бородич, Г. Золотова, Л. Калмикова, О. Корнєв, Є. Курилович, В. Мороз, Є. Соботович, С. Цейтлін, Р. Якобсон, D. Ackerman, S. Bally, E. Bates, I. Bretherton, L. Snyder, E. Bates, D. Thal, V. Marchman, J. Bruner, S. Dockett & B. Perry, E. Graue, J. Greenberg, P. Helzinger, A. Kern, V. Mathesius, S. Neaun, Ch. Osgood, J. Piaget, C. Rouse, J. Vandries, D. Slobin та ін.) стверджувати, що одночасно з мовленнєвим становленням у дітей дошкільного віку проходить і розвиток когнітивних (пізнавальних) процесів, інтелектуальних складових та емоційної (усвідомлення, регуляція та стійкість емоційних проявів) сфери.

Обґрунтування представлених наукових теоретико-методологічних та практичних напрацювань розкриває основні параметри розвитку дітей старшого дошкільного віку, у яких для навчання в школі мають бути сформовані базисні компоненти мовленнєвої готовності: когнітивний, діяльнісний, мотиваційний та емоційний.

Мета статті – теоретичне обґрунтування детермінації когнітивного та емоційного компонентів мовлення у дітей старшого дошкільного віку.

Для вивчення проблематики та визначення компонентів мовлення у когнітивній площині розглянемо значення термінів: «мова», «мовлення», «когнітивні процеси», «пізнавальні процеси», «інтелект», «емоції».

Л. Виготський, Л. Заскїна, В. Звєгінцев, О. Леонтьєв, О. Лурія, А. Марков, С. Рубінштейн, С. Цейтлін, W. Humboldt, B. Russell та ін.

визначення мови тлумачать як систему знаків, що слугує засобом діяльності спілкування, розумової активності, вираження самосвідомості особистості. Мову описують як невід'ємний інструмент для здійснення мовленнєвої та мисленнєвої діяльності, а мовлення, звісно, є процесом використання знаків мови під час комунікативної діяльності між суб'єктами. На думку О. Лурії, «мова представляє собою складну систему кодів», за допомогою яких можна самостійно проаналізувати предмет і назвати будь-які його ознаки, властивості, зв'язки (Лурія, 1979, с.46). Якщо б людина була позбавлена праці та мови, то в неї не було б і абстрактного «категоріального» мислення (Лурія, 1979, с. 26, 34). С. Рубінштейн вважав, що мовлення – це продукт свідомості (думок, переживань, емоційних почуттів), узагальнене відображення дійсності. Мова ж реалізується в межах індивідуальної свідомості (Рубінштейн, 1989). Дослідниця С. Цейтлін зазначала, що для того, щоб почати говорити, необхідно оволодіти мовою як засобом, який здатний забезпечити сприймання та породження мовлення. Мова – це сукупність мовних одиниць різних лінгвістичних рівнів (звуків, морфем, слів, речень) (Цейтлін, 2000, с. 9).

Психолінгвістична література пропонує різні визначення поняття мови та мовлення, тому поняття «мова» ми розглядаємо, як систему знаків (кодів), які передаються, інтегруються, видозмінюються, сприймаються та використовуються у вигляді інформаційної дійсності. «Мовлення», на нашу думку є організованою формою комунікативної діяльності, яка існує в межах мови й реалізується через взаємодію семантичних, синтаксичних, лексичних, морфологічних, фонематичних та фонетичних операцій.

Позиції психології «пізнання» це – сукупність процесів, і методів набуття знань про явища і закономірності об'єктивного світу. «Процес» – (лат. *Processus* – рух) – закономірна послідовність зміни явищ, спрямованих на досягнення певного результату. Когнітивна психологія (англ. *Cognitio* – знання, пізнання) вивчає залежність поведінки особистості від розвитку у неї пізнавальних процесів. Відповідно, «Пізнавальний процес» – це психічний процес за допомогою якого особистість пізнає навколишній світ. У наукових джерелах «когнітивні процеси» ототожнюють з «пізнавальними». «Інтелект» (лат. *Intellectus* «розуміння») – відносно стійка структура розумових здібностей особистості. Його ототожнюють з мисленням, хоча мислення – це процес, а інтелект якість цього процесу (Пальм, 2009, с. 205). «Емоції» – за вченням К.Ізарда, являють складний процес нейрофізіологічний, рухово-експресивний і почуттєвий компоненти (Ізард, 2000).

Як показує аналіз наукової літератури, не існує єдиної точки зору, щодо змістовності пізнавальної а отже й когнітивної сфери особистості. Одні автори (М. Гамезо, І. Домашенко, Л. Казміренко та ін.) включають у

склад лише ті процеси, які виконують функції раціонального пізнання: відчуття (пізнання світу через аналізаторні системи), сприймання (цілісний образ оточуючої дійсності, через відчуття та попередній досвід), увагу (спрямованість психічної діяльності), пам'ять (фіксація, збереження, відтворення попереднього досвіду), мислення (перетворення інформації на цілісне, упорядковане знання), уяву (утворення нових уявлень, думок на основі попереднього досвіду, сприйнятих раніше образів) (Гамезо, & Домашенко, 2004, с.14–15; Казміренко, 2015 та ін.). А мову і мовлення розглядають через діяльність (Максименко, & Соловійенко, 2000, с. 69–70).

Хоча інші вчені (Д. Гілфорд, М. Заброцький, В. Лазаренко, В. Продайко, М. Сурякова, Л. Мацко, Р. Солсо, К. Cherry, F. Goldman-Eisler, S. Heald, Н. Nusbaum, S. Mattys, M. Davis, A. Bradlow, S. Scott та ін.) мовлення (як процес пізнання світу через обмін кодової інформації зовнішнього або внутрішнього мовлення) розглядають окремо або паралельно з мисленням і приєднують його до пізнавальної, а відповідно до когнітивної сфери (Лазаренко, Продайко, & Сурякова, 2015, с. 9; Мацко, 2009, с. 29). Так, наприклад, К. Cherry у своїй статті зазначала, що «мова та розвиток мови – це когнітивні процеси, які передбачають здатність розуміти та висловлювати думки за допомогою вимовлених та написаних слів. Це дозволяє нам спілкуватися з іншими і відіграє важливу роль у розвитку внутрішнього мовлення» (Cherry, 2020). F. Goldman-Eisler були знайдені додаткові докази, які підтверджують, що послідовна тривалість мовлення та мовчання у спонтанному мовленні може мати регулярну структуру, періодичність пауз чергуються з періодами плавного ритмічного мовлення. Сама ця структура зумовлена когнітивним ритмом (Goldman-Eisler, 1967). У когнітивній психології Р. Солсо обґрунтовуючи п'ять моделей «репрезентативного знання» використовує мовлення (у вербальному навчанні та семантичній організації), як основу для вивчення процесу пам'яті (Солсо, 2006, с. 228). Д. Гілфорд, описуючи структурні моделі інтелекту у «зміст інтелектуальної діяльності» включає символічну (букви, знаки) та семантичну мовленнєву складову (Гілфорд, 1965). В. Лазаренко, В. Продайко, М. Сурякова, зазначають, що головною функцією мовлення є забезпечення мисленнєвих дій. Прикладом їх твердження є активна діяльність мовленнєвого апарату підчас вирішення складних мисленнєвих операцій. Блокування цієї активності призведе до зниження мислення. Тому, діти дошкільного та молодшого шкільного віку часто обдумують свої рішення вголос (Лазаренко, Продайко, & Сурякова 2015, с. 9, 67).

Тому, ґрунтуючись на вище зазначені дослідження авторів – мовлення, як психічний процес розглядається нами у змісті пізнавальної тобто когнітивної сфери.

Пізнання граматичних основ за дослідженням J. Bruner відбувається паралельно з діяльністю дитини, її пізнавальною спрямованістю (Bruner,

1975, с. 45). Тому, для засвоєння граматичних структур дітьми дошкільного віку необхідне включення когнітивних механізмів, загальних як для вербальних, так і невербальних процесів. Е. Bates описує когнітивні механізми, які беруть участь у породженні мовлення: *аналітичний* – забезпечує розуміння мовлення через взаємодію з невербальними пізнавальними процесами; *механізм тонкої моторної координації* – частково відповідає продукуванню експресивної мовленнєвої програми на основі аналізу та розуміння сприйнятих мовленнєвих повідомлень; *механізми пам'яті* – зберігання та використання мовленнєвої інформації (Bates, Tha, & Marchman, 1991). Greenberg співвідносить мовленнєву граматику з розвитком поведінкових реакцій (Greenberg, 1963, с. 150). J. Piage пов'язує розвиток мовлення в дітей із розвитком інтелектуальної активності (Piage, 1964).

С. Цейтлін, спираючись на власні дослідження та Є. Сергієнко (2008), без сумнівів підтверджує зв'язок між мовленнєвим розвитком і когнітивним: «Категоризація деяких явищ зовнішнього світу починається із засвоєння мовлення незалежно від цього засвоєння» (Цейтлін, 2009, с. 12; Сергієнко, 2008, с. 354–355).

А. Бородич сформованість мовленнєвих навичок у дітей старшого дошкільного віку пов'язує з розвитком їх мисленнєвої діяльності. «Засвоєння мовлення, її граматичної будови дає можливість дітям вільно розмірковувати, запитувати, робити висновки, відображувати різноманітні зв'язки між предметами і явищами» (Бородич, 1981, с. 10–15). «Хоча мова і мислення не існують одне без одного, вони не являють собою одне явище. Мислення – відображення об'єктивної реальності, мова – спосіб вираження, засіб закріплення і передачі думок іншим людям. Слово і поняття діалектично взаємообумовлені» (Бородич, 1981, с. 15–20).

Є. Соботович доводить, що для функціонування фонематичного сприймання велике значення має сформований інтелектуальний рівень дитини. Опанування мовленням у дошкільників не відбувається ізольовано, його забезпечують різні психічні процеси: слухова увага (аналіз сприйнятої зовні інформації); уявлення (зіставлення звукового символу з навколишньою дійсністю); слухомовленнєва пам'ять (відтворення послідовності звукової ланки слова); суцесивний аналіз на основі мисленнєвої діяльності (послідовне сприймання мозком мовленнєвих структурних одиниць); кінетичний артикуляційний праксис (етапність оволодіння дітьми звуками мови) (Соботович, 2004).

А. Богуш у когнітивному сегменті передбачає розвиток у дітей дошкільного віку мовленнєвих здібностей: уміння усвідомлювати та реалізовувати мовленнєві явища на інтелектуальному рівні. Існує двосторонній процес взаємодії мовлення з інтелектом: з одного боку, поняття, судження, висновки ґрунтуються на семантиці, словосполученнях, розгорнутих висловлюваннях, а з іншого боку, від

інтелекту залежить свідоме засвоєння та використання дитиною мовленнєвих конструкцій (Богущ, 2015, с. 82).

Когнітивно-мовленнєва діяльність дітей, як стверджує Л. Калмикова передбачає наявність у мовленнєвому процесі логічних висновків, які забезпечують мисленнєві операції (аналіз, синтез, узагальнення тощо); осмислення сприйнятої інформації, її запам'ятовування та відтворення. Все це відбувається за допомоги процесів пам'яті; перетворень отриманих повідомлень у знакову систему мови, її використання в усній та писемній формах; указує на мовленнєві здібності, бажання реалізовувати набуті мовленнєві знання у життєвих ситуаціях, навчальному процесі – отже, простежується величезна відповідальність саме мотиваційного спонукання. Розвиток цих складових переводить дитину від спонтанного неусвідомленого мовлення до контрольованого розуміння, вибудовуючи фундаментальну основу для її інтелектуального розвитку та оптимального переходу від дошкільної освіти до шкільної (Калмикова, 2007).

Мовленнєвий розвиток, у когнітивній психології передбачає цілісне формування психічних процесів під впливом навколишнього середовища. О. Корнєв описує складову систему розуміння процесу становлення мовлення: на основі соціального досвіду відбуваються зв'язки між предметною та соціальною ситуаціями, засвоєння мовленнєвих текстів. Згодом ці зв'язки проходять етап структурування та диференціювання. Науковець, вивчаючи онтогенез мовлення, виділяє модулі, де розглядає «семіотичність» – засвоєння дитиною мовних засобів, інструментаріїв, та процес «програмування» – сформованість елементів планування і програмування на когнітивному рівні. Успішність мовленнєвої реалізації залежить від стану когнітивного операційного забезпечення: оперативної, декларованої (база вербально-семантичної інформації – знання про навколишній світ, власний досвід) та процедурної (знання про спосіб виконання дій) пам'яті, властивостей уваги, мисленнєвих операцій. Функційну систему мови та мовлення автор подає у схемі (Корнєв, 2011) (див. рис. 1).

Рис. 1. Компоненти функційної системи мови та мовлення (О. Корнєв)

У межах когнітивної концепції розглядається також емоційна сфера. Когнітивна теорія емоцій – емотиологія – наука про сукупність лінгвістичних та когнітивних формувань. Емоційність мови (чутливість до відповідної ситуації) в літературі ототожнюють із експресією (вираження мовцем почуттів), афектом (короткочасний сплеск емоцій), емотивованістю (семантична передача емоцій), емпазою (інтонаційна виразність мови), хоча ці поняття потребують чіткого розмежування і, відповідно кожне з них виконує в мовленні свою функцію (Мороз, 2017, с. 10–15).

Ch. Bally – один з перших учених, котрий розкрив проблему співвідношення інтелектуальної та афективної сфери мови: будь-яке висловлювання містить компонент афекту. Акт висловлювання має дві стадії: інтелектуальну – інформативну та афективну – емоційну. Між ними не існує балансу, як трактує Ch. Bally «...людська думка у постійному пошуку...» не має збалансованості. «В одному випадку вона матиме логічну домінанту, а в іншому – емоційну» (Баллі, 1961, с. 183). Т. Dimitrova, J. Vandries, V. Mathesius, Є. Курилович, Ch. Osgood, Г. Золотова, Р. Якобсон та ін. підтримують цю позицію: жодне висловлювання не відбувається без афективного елемента (Dimitrova, 2020; Vandries, 2004, с. 135; V. Mathesius, 1982; с. 447; Вандрієс, 1937, с. 135; Золотова, 1986; Є. Курилович, 1962; Матезіус, 1967; Якобсон, 1975, с. 198). Дослідник В. Шаховський зазначає, що існує зворотній зв'язок між когніцією та емоцією, але сутність поведінки людини полягає в тому, що вона вибірково реагує на зовнішні подразники (Шаховський, 1987, с. 5). Емоційні прояви, часто трансформуються утворюючи мовленнєвий контекст. Т. Адамчук виділяє три групи мовленнєвих засобів, які розкривають емоції: мовні (номінація емоцій), текстові (пояснення, розповідь, гіперхарактеристика) та дискурсивні (невербальний опис емоційних проявів, ґрунтування на домінантних

засобах емоцій) (Адамчук, 1996). Проблеми багатокомпонентної експресії (емоційності) на лексичному рівні описала Г. Акімова. Вона визначала рівень ланки між інтелектуальною та афективною сферами мов; відповідність органічності афекту до мови чи мовлення; здійснювала аналіз складових афекту (Акімова, 1990).

Ще минулого століття О. Лурія наголошував, зі зміною значення слова відбувається зміна й психологічних процесів. На початку становлення мовлення «слово» дитини залежало від афективного впливу. Лише згодом (у процесі розвитку) афект перейшов у вербально-логічне оформлення (Лурія, 1979, с. 68).

У сучасних наукових дослідженнях учені (Л. Калмикова, О. Саприкіна та ін.) спостерігають значний вплив емоційної сфери на становлення мовлення в дітей раннього та дошкільного віку. Науковиця Л. Калмикова у дисертаційній роботі висновкує, що на розвиток мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку серед інших складових великий вплив мають сформовані когнітивні та психодинамічні процеси, зокрема мотивація, емоції та афекти (Калмикова, 2011). Дослідниця О. Саприкіна зазначає, що позитивна емоційна атмосфера під час навчальних занять сприяє кращому засвоєнню мовленнєвого матеріалу дітьми дошкільного віку (Саприкіна, 2007). Г. Колесник вказувала, що позитивні емоції сприяють активному розвитку пізнавальних процесів, пов'язані з досяганням успіху у діяльності, налагодженню комунікативних зв'язків. У той час, як негативні викликають захисну реакцію, блокують адекватне сприйняття навколишньої інформації (Колесник, 2018).

Відповідні наукові позиції дають нам підстави стверджувати, що когнітивна сфера є багатогранним механізмом, роботу якого забезпечують пізнавальні процеси. У когнітивній лінгвістиці функціонування мови розглядають через пізнавальну діяльність, а її процеси вивчають через мовні явища: усвідомлення мовленнєвих конструкцій, розуміння значень слів (семантична компетентність), граматично-правильне оформлення мовлення, висловлювання власної думки, вдосконалення мовленнєвих здібностей тощо. Кожна мовленнєва дія має емоційний супровід, концепт емоцій реалізовується через вербалізовану (структурно-сміслову, лексично оформлену) та невербалізовану (міміку, жест, дії) знакову систему. Розуміння когнітивної взаємодії з функційною мовленнєвою системою уможливорює усвідомлення більш складних механізмів онтогенезу мовлення. Більшою мірою це відноситься, якщо постає необхідність у вивченні мови й мовлення дітей із типовим психофізичним розвитком та з порушеннями мовлення. Вивчення наукових тверджень щодо проблематики нашого дослідження вказує на провідні компоненти мовленнєвої готовності до навчання в школі, а саме: когнітивний, мотиваційний, діяльнісний та емоційний.

Список використаної літератури

1. Лурия А. Р. Язык и сознание. Москва: Моск. ун-т, 1979. 320 с.
2. Цейтлин С. Н. Очерки по словообразованию и формообразованию в детской речи. Москва: Знак, 2009. 364 с.
3. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Т. 2. Москва: Педагогика, 1989. 328 с.
4. Пальм Г. А. Загальна психологія. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 256 с.
5. Изард К. Е. Психология эмоций. СПб.: Питер, 2000. 464 с.
6. Гамезо М. В., Домашенко И. А. Атлас по психологии. Москва: Педагогическое общество России, 2004. 276 с.
7. Казміренко Л. І., Кудерміна О. І., Мойсєєва О. Є. Психологія. Київ, 2015. 213 с.
8. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
9. Лазаренко В. І., Лазаренко В. П., Продайко В. М., Сурякова М. В. Психологія. Дніпропетровськ: ДНУ, 2015. 95 с.
10. Мацко Л. А. Основы психологии та педагогіки. Вінниця: ВНТУ, 2009. 163 с.
11. Cherry K. What is Cognition? Verywellmind, 2020.
12. Goldman-Eisler F. Sequential Temporal Patterns and Cognitive Processes in Speech. Language and Speech. *Sage journals*. 1967. Vol. 10 (2).
13. Солсо Р. Когнитивная психология. СПб.: Питер, 2006. 589 с.
14. Гилфорд Дж. Три стороны интеллекта. Психология мышления. Москва: Прогресс, 1965. 14 с.
15. Bruner J. The ontogenesis of speech acts. *Journal of Child Language*. 1975. №2. С. 1–19.
16. Bates E., Bretherton I., Snyder L. From first words to grammar: individual differences and dissociable mechanisms. Cambridge: C. U. P., 1988. 326 p.
17. Greenberg J. H. Universals of Language (Report of a conference held at Dobbs Ferry. N. Y., 1961). Cambridge, Mass: M. I. T. Press, 1963. 269 p.
18. Piaget J. The early growth of logic in the child. London: Routledge, Kegan Paul, 1964.
19. Сергиенко Е. А. Когнитивное развитие невербального ребенка. Разумное поведение и язык. Коммуникативные системы животных и язык человека. Проблема происхождения языка. Москва, 2008. Вып. 1. 346 с.
20. Бородич А. М. Методика развития речи детей. Москва: Просвещение, 1981. 256 с.
21. Соботович Є. Теорія і практика сучасної логопедії: збірник наукових праць. Вип. 1. Київ: Актуальна освіта, 2004. С. 7–35.
22. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах. Київ: «Слово», 2015. 704 с.
23. Калмикова Л. Психологія розвитку мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку: автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ: Маторін Б. І., 2011. 51 с.
24. Корнев А. О функциональной системе языка и речи в онтогенезе: языковые и процедурные аспекты. *Онтолингвистика – наука XXI века: материалы международной конференции, посвященной 20-летию кафедры детской речи РГПУ им. А. И. Герцена*. Санкт-Петербург, 2011. С. 51–56.
25. Мороз В. Я. Експресивний дискурс: синтаксичні засоби вираження. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 106 с.
26. Балли Ш. Французская стилистика. Москва: Просвещение, 1961. 394 с.
27. Dimitrova T. The interdependence

between the emotional and the cognitive in language learning. *SCIREA Journal of Sociology*. 2020. №4. С. 120–130. **28. Vandries J.** Language. Linguistic introduction to history. Moscow: Editorial, 2004. 410 s. **29. Mathesius V.** Umění inst odstavce (The Art of Paragraph Writing). Řeč a sloh. In: Jazyk, kultura a slovesnost. Odeon, Praha, 1982. P. 92–146. **30. Вандриес Ж.** Язык. Лингвистическое введение в историю. Москва, 1937. **31. Золотова Г. А.** О перспективах синтаксических исследований. *АН СССР. Серия яз. и лит.* 1986. Т. 45. № 6. С. 57. **32. Матезиус В.** Язык и стиль. Пражский лингвистический кружок. Москва: Прогресс, 1967. С. 444–523. **33. Курилович Е.** Очерки по лингвистике. Москва, 1962. 456 с. **34. Якобсон Р.** Лингвистика и поэтика. Структурализм «за» и «против». Москва: Прогресс, 1975. С. 193–230. **35. Шаховский В. И.** Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Воронеж: Воронежский ун-т, 1987. 191 с. **36. Адамчук Т. В.** Тематизация эмоций в тексте (на материале современного английского языка): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Мордовский гос. пед. институт. Саранск, 1996. 15 с. **37. Акимова Г. Н.** Новое в синтаксисе современного русского языка. Москва: Высш. шк., 1990. 168 с. **38. Саприкіна О.** Методика розвитку активного мовлення дітей третього року життя у процесі художньо-предметної діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорія і методика навчання». Луганськ, 2007. 236 с. **39. Колесник Г.** Вплив емоцій на когнітивні процеси під час вивчення іноземної мови студентами першого курсу навчання. *Молодь і ринок*. 2018. №4 (159). С. 112–116.

References

- 1. Luriya, A. R.** (1979). Yazyk i soznaniye [Language and Consciousness]. Moscow: Mosk. un-t [in Russian].
- 2. Tseytlin, S. N.** (2009). Ocherki po slovoobrazovaniyu i formoobrazovaniyu v detskoy rechi [Essays on word formation and shaping in children's speech]. Moscow: Znak [in Ukrainian].
- 3. Rubinshteyn, S. L.** (1989). Osnovy obtshey psikhologii [Fundamentals of General Psychology]. (Vols. 2). Moscow: Pedagogika [in Russian].
- 4. Palm, H. A.** (2009). Zahalna psikhologhiia [General Psychology]. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury [in Ukrainian].
- 5. Izard, K. E.** (2000). Psihologiya emocij [Psychology of emotions]. SPb.: Piter [in Russian].
- 6. Gamezo, M. V., & Domashenko, I. A.** (2004). Atlas po psikhologii [Atlas of Psychologists]. Moscow: Pedagogicheskoe obshchestvo Rossii [in Russian].
- 7. Kazmirenko, L. I., Kudermina, O. I., & Moisieieva, O. Ye.** (2015). Psikhologhiia [Psychology]. Kyiv [in Ukrainian].
- 8. Maksymenko, S. D., & Soloviienko, V. O.** (2000). Zahalna psikhologhiia [Zagalna psychology]. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
- 9. Lazarenko, V. I., Lazarenko, V. P., Prodaiko, V. M., & Suriakova, M. V.** (2015). Psikhologhiia [Psychology]. Dnipropetrovsk: DNU [in Ukrainian].
- 10. Matsko, L. A.** (2009). Osnovy psikhologii ta pedahohiky [Fundamentals of Psychology and Pedagogy a Basic Handbook for Part-Time Students]. Vinnytsia: VNTU [in Ukrainian].

- 11. Cherry, K.** (2020). What is Cognition? Verywellmind [in English].
- 12. Goldman-Eisler, F.** (1967). Sequential Temporal Patterns and Cognitive Processes in Speech. *Language and Speech. Sage journals*, 10 (2) [in English].
- 13. Solso, R.** (2006). Kognitivnaya psikhologiya [Cognitive Psychology]. SPb.: Piter [in Russian].
- 14. Gilford, Dzh.** (1965). Tri storony intellekta. Psikhologiya myshleniya [Three sides of intelligence. Psychology of thinking]. Moskow: Progres [in Russian].
- 15. Bruner, J.** (1975). The ontogenesis of speech acts. *Journal of Child Language*, 2, 1-19 [in English].
- 16. Bates, E., Bretherton, I. & Snyder, L.** (1988). From first' words to grammar: individual differences and dissociable mechanisms. Cambridge: C. U. P. [in English].
- 17. Greenberg, J. H.** (1963). Universals of Language (Report of a conference held at Dobbs Ferry, N. Y., 1961). Cambridge, Mass: M. I. T. Press [in English].
- 18. Piaget, J.** (1964). The early growth of logic in the child. London: Routledge, Kegan Paul [in English].
- 19. Sergienko, E. A.** (2008). Kognitivnoe razvitie neverbal'nogo rebenka. Razumnoe povedenie i yazyk. Kommunikativnye sistemy zhivotnyh i yazyk cheloveka. Problema proiskhozhdeniya yazyka [Cognitive development of a non-verbal child. Reasonable behavior and language. Communicative systems of animals and human language. The problem of the origin of language]. Vols. 1. Moskow [in Russian].
- 20. Borodich, A. M.** (1981). Metodika razvitiya rechi detej [Methodology for the development of children's speech]. Moskow: Prosveshchenie [in Russian].
- 21. Sobotovych, Ye.** (2004). Teoriia i praktyka suchasnoi lohopedii [Theory and practice of modern speech therapy]. (pp. 7-35). Kyiv: Aktualna osvita [in Ukrainian].
- 22. Bohush, A. M.** (2015). Doshkilna linhvodydaktyka: Teoriia i metodyka navchannia ditei ridnoi movy v doshkilnykh navchalnykh zakladakh [Preschool linguodidactics: Theory and methodology for bringing children of the native language into preschool education]. Kyiv: «Slovo» [in Ukrainian].
- 23. Kalmykova, L.** (2011). Psykholohiia rozvytku movlennievoi diialnosti ditei doshkilnoho viku [Psychology of the development of the modernization of children of preschool age]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: Matorin B. I. [in Ukrainian].
- 24. Kornev, A.** (2011). O funktsional'noj sisteme yazyka i rechi v ontogeneze: yazykovye i procedurnye aspekty [On the functional system of language and speech in ontogenesis: linguistic and procedural aspects]. *Ontolingvistika – nauka XXI veka: materialy mezhdunarodnoj konferencii, posvyashchennoj 20-letiyu kafedry detskoj rechi RGPU im. A. I. Gercena – Ontolinguistics is a science of the XXI century: materials of the international conference dedicated to the 20th anniversary of the Department of Children's Speech of the Russian State Pedagogical University named after A. I. Herzen* (pp. 51-56). Saint-Peterburg [in Russian].
- 25. Moroz, V. I.** (2017). Ekspresyvnyi diskurs: syntaksychni zasoby vyrazhennia [Expressive discourse: syntactic way of turning]. Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD» [in Ukrainian].
- 26. Balli, Sh.** (1961). Francuzskaya stilistika [French style]. Moskow: Prosveshchenie [in Russian].
- 27. Dimitrova, T.** (2020). The interdependence between the emotional and the cognitive in language learning. *SCIREA Journal of Sociology*, 4, 120-130 [in

English]. **28. Vandries, J.** (2004). Language. Linguistic introduction to history. Moscow: Editorial [in English]. **29. Mathesius, V.** (1982). Umění inst odstavce (The Art of Paragraph Writing). Řeč a sloh. In: Jazyk, kultura a slovesnost. (pp. 92-146). Odeon, Praha. **30. Vandryes, Zh.** (1937). Yazyk. Linyhvystycheskoe vvedenye v ystoryiu. Moscow [in Russian]. **31. Zolotova, G. A.** (1986). O perspektivakh sintaksicheskikh issledovaniy [On the prospects for syntactic research]. *AN SSSR. Seriya yaz. i lit. – Academy of Sciences of the USSR. Language and literature series*, 45, 6, 57 [in Russian]. **32. Matezius, V.** (1967). Yazyk i stil'. Prazhskij lingvisticheskij kruzhok [Language and style. Prague Linguistic Circle]. (pp. 444-523). Moskva: Progress [in Russian]. **33. Kurilovich, E.** (1962). Ocherki po lingvistike [Essays on linguistics]. Moscow [in Russian]. **34. Yakobson, R.** (1975). Lingvistika i poetika. Strukturalizm «za» i «protiv» [Linguistics and poetics. Structuralism «for» and «against»]. (pp. 193-230). Moscow: Progress [in Russian]. **35. Shakhovskiy, V. I.** (1987). Kategorizatsiya emotsiy v leksiko-semanticheskoy sisteme yazyka [Categorization of emotions in the lexical-semantic system of the language]. Voronezh: Voronezhskiy un-t [in Russian]. **36. Adamchuk, T. V.** (1996). Tematizatsiya emotsiy v tekste (na materiale sovremennogo angliyskogo yazyka) [Thematization of emotions in the text (based on the material of modern English)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Saransk [in Russian]. **37. Akimova, G. N.** (1990). Novoye v sintaksise sovremennogo russkogo yazyka [New in the syntax of the modern Russian language]. Moscow: Vyssh. shk. [in Russian]. **38. Saprykina, O.** (2007). Metodyka rozvytku aktyvnogo movlennia ditei tretoho roku zhyttia u protsesi khudozhno-predmetnoi diialnosti [The method of development of active development of children of the third fate of life in the process of artistic and substantive activity]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Luhansk [in Ukrainian]. **39. Kolesnyk, H.** (2018). Vplyv emotsii na kohnityvni protsesy pid chas vyvchennia inozemnoi movy studentamy pershoho kursu navchannia [Influencing emotions into cognitive processes before the hour of bringing in earthly moving by students of the first course of the day]. *Molod i rynok – Youth and the market*, 4 (159), 112-116 [in Ukrainian].

Белова О. Б. Детермінація когнітивного та емоційного компонентів мовлення у дітей старшого дошкільного віку

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз когнітивного та емоційного компонентів мовленнєвої діяльності у дітей старшого дошкільного віку. Основними методами дослідження є теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури. Завдання статті включає обґрунтування теоретичного матеріалу з проблеми дослідження; розгляд термінів таких як «мова», «мовлення», «когнітивні процеси», «пізнавальні процеси», «інтелект», «емоції»; вивчення змістовності пізнавальної та когнітивної сфери особистості; розкриття когнітивної теорії емоцій, описання емоційності мови та її впливу на становлення мовлення. Розкрито, що когнітивний компонент мовлення представляє

багатоаспектну систему, його роботу забезпечують пізнавальні процеси. Для засвоєння граматичних структур дошкільниками необхідне включення когнітивних механізмів, загальних як для вербальних, так і невербальних процесів; мовленнява дія має емоційний супровід, концепт емоцій реалізовується через вербалізовану та невербалізовану знакову систему.

Ключові слова: мова, мовлення, емоційний компонент, когнітивний компонент, компоненти мовлення.

Белова Е. Б. Детерминация когнитивного и эмоционального компонентов речи у детей старшего дошкольного возраста

Цель исследования – осуществить теоретический анализ когнитивного и эмоционального компонентов речи у детей старшего дошкольного возраста. Основными методами исследования является теоретический анализ психолого-педагогической литературы. Задача статьи – обоснование теоретического материала по проблеме исследования; рассмотрение терминов: «язык», «речь», «когнитивные процессы», «познавательные процессы», «интеллект», «эмоции»; изучение содержания познавательной и когнитивной сферы личности; раскрытие когнитивной теории эмоций, описание эмоциональности языка и его влияния на становление речи. Определено, что когнитивный компонент в речевой деятельности представляет многоаспектную систему, работу которого обеспечивают когнитивные и интеллектуальные составляющие. Для усвоения грамматических структур дошкільниками необходимо включение когнитивных механизмов, общих как для вербальных, так и невербальных процессов; положительные эмоции у детей способствуют активному развитию познавательных процессов.

Ключевые слова: речь, язык, эмоциональный компонент, когнитивный компонент, компоненты речи.

Bielova O. Determination of Cognitive and Emotional Components of Speech of Children of Older Preschool Age

The purpose of the study is to carry out a theoretical analysis of the cognitive and emotional components of speech in older preschool children. The main research methods are theoretical analysis of psychological and pedagogical literature. Analysis of research materials proved that the cognitive sphere is a multifaceted mechanism, the work of which is provided by intellectual components: sensation, perception, thinking, memory, attention, imagination and speech in particular. In cognitive linguistics, the functioning of language is considered through cognitive activity, and its processes are studied through language phenomena: awareness of speech constructions, understanding of word meanings (semantic competence), grammatically correct speech, expression of one's own opinion, improvement of speech abilities. Each speech action has an emotional accompaniment, the concept of

emotions is realized through verbalized (structural-semantic, lexical) and non-verbalized (facial expressions, gestures, actions) sign system. Understanding cognitive interaction with the functional speech system makes it possible to understand the more complex mechanisms of speech ontogenesis. This is especially true if there is a need to learn the language and speech of children with typical psychophysical development and speech disorders. The study of scientific statement on the issues of our study indicates the leading components of speech readiness for school, namely: cognitive (intellectual-speech) – covers the idea of semantic constructive significance of language and speech, the formation of speech components; motivational (learning motive) – understanding of social and cognitive motives of learning, their arbitrariness in the organization of behavior and during learning; activity (speech activity) – active participation in various types of speech activity, manifestation of independence, creativity, initiative, cooperation with children and teachers; emotional (verbalization of emotions and feelings) – awareness and control of their emotional state, adequate expression of emotions indifferent life situations, the ability to explain and recognize them in other people.

Key words: speech, emotional component, cognitive component, components of speech.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2021 р.

Прийнято до друку 26.03.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Савченко С. В.